

LIETUVOS TSR MOKSLŲ AKADEMIJA
ISTORIJOS INSTITUTAS
LIETUVOS TSR ISTORIJOS PROBLEMINĖ MOKSLINĖ TARYBA

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

1980 METAI

VILNIUS „MOKSLAS“ 1981

INSTITUTE OF HISTORY
OF THE ACADEMY OF SCIENCES OF THE LITHUANIAN SSR
THE SCIENTIFIC PROBLEM BOARD
OF THE HISTORY OF THE LITHUANIAN SSR

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1980

VILNIUS

1981

INSTITUT FÜR GESCHICHTE
DER AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN DER LITAUISCHEN SSR
PROBLEMISCHER-WISSENSCHAFTLICHER RAT
FÜR GESCHICHTSFORSCHUNG DER LITAUISCHEN SSR

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1980

VILNIUS

1981

АКАДЕМИЯ НАУК ЛИТОВСКОЙ ССР
ИНСТИТУТ ИСТОРИИ
НАУЧНЫЙ СОВЕТ ПО ПРОБЛЕМАМ ИСТОРИИ
ЛИТОВСКОЙ ССР

ЕЖЕГОДНИК
ИСТОРИИ
ЛИТВЫ

ГОД 1980



ВИЛЬНЮС «МОКСЛАС» 1981

Redakcinė kolegija:

Jonas DOBROVOLSKAS, Mečislovas JUCAS, Vytautas MERKYS, Vacys MILIUS, Leonas MULEVICIUS, Giedrė NIUNKIENE, Rita STRAZDŪNAITE (sekretorė), Henrikas ŠADZIUS, Adolfas TAUTAVICIUS, Bronius VAITKEVICIUS (vyr. redaktorius), Regina ZEPKAITE (vyr. redaktoriaus pavaduotoja)

Išleista LTSR MA Istorijos instituto užsakymu

Li237 Lietuvos istorijos metraštis = Ежегодник истории Литвы = The year-book of Lithuanian history / LTSR MA, Istorijos in-tas, LTSR istorijos problem. moksl. taryba; Red. kolegija: B. Vaitkevičius (vyr. red.) ir kt.— V.: Mokslas.

Leidž. nuo 1973 m.

1980 m. 1981. 171 p. Lygiagr. antr. taip pat vok. Str. santr. rus. LTSR MA istorijos in-to leid. 1980 m. bibliogr. / O. Adomonienė, p. 151—153. Bibliogr. išnašose.

Leidiny, skirtas svarbiausiems Lietuvos istorijos mokslinių tyrimų rezultatams skelbti, supažindina su Lietuvos istorijos tyrimo darbais: „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės demografiniai rodikliai 1790 m. gyventojų surašymo duomenimis“, „Iš Lietuvos kile Tartu universiteto studentai 1802—1919 metais“ ir kt.

**BBK 63.3(2L)
9(TL)**

0505040000

M 10604—021
M 854(08)—81 Z—81

© LTSR MA Istorijos institutas, 1981

МОКСЛИНО ГЫВЕНИМО КРОНИКА

Probleminės tarybos

Lietuvos TSR MA Prezidiumo 1980 m. balandžio 23 d. nutarimu Nr. 141, be kitų probleminių tarybų, veikiančių Respublikinės gamtos ir visuomenės mokslų koordinavimo tarybos prie Lietuvos TSR MA Prezidiumo rėmuose, patvirtintos dar tokios tarybos:

Lietuvos TSR istorija: B. Vaitkevičius (pirmininkas), M. Jučas (pirmininko pavaduotojas), A. Bendžius (pirmininko pavaduotojas), V. Milius (sekretorius), nariai: J. Dobrovolskas, J. Jurginis, V. Kašauskienė, V. Merkys, M. Michelbertas, V. Morčūnas, S. Stašaitis, H. Šadžius, R. Šarmaitis, G. Niunkienė, M. Tamošiūnas, A. Tautavičius, R. Žiugžda.

Lietuvos meno istorija: J. Gaudrimas (pirmininkas), M. Petuchauskas (pirmininko pavaduotojas), I. Korsakaitė (sekretorė), nariai: J. Antanavičius, K. Bogdanas, J. Bučys, K. Cerbulėnas, M. R. Jakučionis, A. Ruzgaitė, A. Tamulionis, N. Tumėnienė, J. Umbrasas, S. Valiulis.

Mokslo ir technikos istorija Lietuvoje: P. Slavėnas (pirmininkas), M. Jučas (pirmininko pavaduotojas), P. Vitkevičius (pirmininko pavaduotojas), L. Gylienė (sekretorė), nariai: P. Buckus, E. Budreika, J. Dagys, E. Gečiauskas, A. Grigelis, L. Klimka, J. Krikštopaitis, C. Kudaba, L. Kulviecas, J. Markulis, S. Matulaitytė, V. Merkys, V. Milius.

Disertacijos

LIETUVOS TSR MOKSLININKAI — ISTORIJOS DAKTARAI

1. Kašauskienė Vanda (g. 1934 m.), ist. k. (1966 m.), VU TSKP istorijos katedros doc. Dis. tema — „Lietuvos KP veikla, vystant liaudies švietimą respublikoje (1940—1970 m.)“ (07.00.01 — TSKP istorija).

Apginta 1979.II.11 d. Specializuotoje taryboje istorijos daktaro laipsniams teikti (D.061.01.05) prie VU. Oficialūs oponentai: ist. dr. J. Aničas, ist. dr. prof. M. Burokevičius ir ist. dr. prof. B. Vaitkevičius. Kolektyvinis oponentas: Partijos istorijos in-tas prie LKP CK.

Aukščiausioji atestacinė komisija laipsnį suteikė 1980.II.16.

2. Žiugžda Robertas (g. 1920 m.), ist. k. (1968 m.), VU Visuotinės istorijos katedros ved., doc. Dis. tema — „Buržuazinė Lietuva imperialistinių valstybių planuose (1919—1940)“ (07.00.02 — TSRS istorija).

Apginta 1980.X.27 d. Specializuotoje taryboje istorijos daktaro laipsniams teikti (D.061.01.05) prie VU. Oficialūs oponentai: ist. dr. prof. akad. A. Drizulis, ist. dr. prof. narys koresp. N. Kameneckaja, ist. dr. prof. S. Vansevičius ir ist. dr. M. Duchanovas. Kolektyvinis oponentas: LTSR MA Istorijos in-tas.

Aukščiausioji atestacinė komisija laipsnį suteikė 1981.VIII.7.

1980 m. APGINTOS ISTORIJOS KANDIDATO DISERTACIJOS

1. Būtėnas Vladas (g. 1940 m.), LKP CK Organizacinio-partinio darbo skyr. insp. Dis. tema — „Lietuvos Komunistų partijos veikla dirbančiojo jaunimo internacionalinio auklėjimo srityje išvystytos socialistinės visuomenės sąlygomis (1970—1979 m.)“ (07.00.01 — TSKP istorija). Moksl. vad. ist. k. R. Maliukevičius.

Apginta 1980.IX.24 d. Specializuotoje taryboje istorijos daktaro laipsniams teikti (D.061.01.05) prie VU. Oficialūs oponentai: ist. dr. prof. M. Burokevičius ir ist. k. doc. O. Pakėnienė. Kolektyvinis oponentas: LTSR valst. dailės in-to Marksizmo-leninizmo katedra.

2. Janušonis Stasys (g. 1937 m.), VU Pramonės ekonomikos fak-to, Ekonominės istorijos ir geografijos katedros vyr. dėst. Dis. tema — „1660—1663 m. vario šilingų infliacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir politinės-ekonominės jos priežastys“ (07.00.02 — TSRS istorija).

Apginta 1980.VI.25 d. Specializuotoje taryboje istorijos daktaro laipsniams teikti (D.061.01.05) prie VU. Oficialūs oponentai: ist. dr. prof. M. Jučas ir ist. k. doc. A. Sidlauskas. Kolektyvinis oponentas: VVPI TSRS istorijos katedra.

3. Katilienė Klara (g. 1941 m.), VU TSKP istorijos katedros vyr. dėst. Dis. tema — „Lietuvos KP žurnalo „Balsas“ leidimas ir platinimas (1928—1933 m.)“ (07.00.01 — TSKP istorija). Moksl. vad. ist. k. doc. G. Juknienė.

Apginta 1980.V.28 d. Specializuotoje taryboje istorijos daktaro laipsniams teikti (D.061.01.05) prie VU. Oficialūs oponentai: ist. dr. prof. narys koresp. R. Šarmaitis ir ist. k. V. Kmieliauskas. Kolektyvinis oponentas: VVPI TSKP istorijos katedra.

4. Paleckis Juozas (g. 1950 m.), VU TSKP istorijos katedros asist. Dis. tema — „LKP veikla ugdant internacionalinį respublikos darbo žmonių suteiktumą 1940—1951 m.“ (07.00.01 — TSKP istorija). Moksl. vad. ist. dr. prof. K. Navickas.

Apginta 1980.XI.26 d. Specializuotoje taryboje istorijos daktaro laipsniams teikti (D.061.01.05) prie VU. Oficialūs oponentai: ist. dr. prof. M. Burokevičius ir ist. k. doc. V. Truncaitė-Salūgienė. Kolektyvinis oponentas: Partijos istorijos in-tas prie LKP CK.

5. Povilaitis Romualdas (g. 1946 m.), Lietuvos žemės ūkio akademijos Mokslinio komunizmo katedros vyr. dėst. Dis. tema — „Kaimo kultūros vystymasis brandaus socializmo sąlygomis“ (Lietuvos TSR medžiaga 09.00.02 — Mokslinio komunizmo teorija). Moksl. vad. ist. dr. K. Kakovskis.

Apginta 1980.X.13 d. Specializuotoje taryboje (D.086.18.08) prie Kijevo valst. T. Sevčenkos un-to. Oficialūs oponentai: ist. dr. prof. O. Zavadskaja ir filos. k. doc. A. Manocha. Kolektyvinis oponentas: VVPI Mokslinio komunizmo katedra.

6. Taršilova Tamara (g. 1950 m.), TSRS MA TSRS istorijos in-to aspirantė. Dis. tema — „Koliūkiai ir kolūkinė valstietija Lietuvos TSR devintojo penkmečio metais (1971—1975)“ (07.00.02 — TSRS istorija). Moksl. vad. ist. dr. prof. N. Ivinskis ir ist. dr. V. Usatinovas.

Apginta 1980.II.28 d. Specializuotoje taryboje istorijos daktaro laipsniams teikti prie TSRS MA TSRS istorijos in-to (D.002.93.01 tarybinės visuomenės istorijos). Oficialūs oponentai: ist. dr. prof. F. Karevskis ir ist. k. doc. R. Krutulytė. Kolektyvinis oponentas: Maskvos valst. M. Lomonosovo un-tas.

O. Adomonienė

Konferencijos, pasitarimai, simpoziumai

DRAUGYSTĖS RYŠIAI STIPRĖJA

Lietuvos ir Lenkijos tautas sieja seni draugiški ryšiai, kurie kasmet vis stiprėja. 1980 m. balandžio 16 d. Istorijos in-te įvyko mokslinė konferencija, skirta Tarybų Sąjungos ir Lenkijos Liaudies Respublikos draugystės, bendradarbiavimo ir savitarpio pagalbos sutarties 35-osioms metinėms pažymėti. Konferenciją surengė Tarybų Sąjungos—Lenkijos draugystės draugijos Lietuvos skyrius ir Lietuvos TSR MA Istorijos in-tas. Konferencijos darbe dalyvavo Tarybų Sąjungos—Lenkijos draugystės draugijos Lietuvos skyriaus vadovai, Draugijos kolektyvinių narių atstovai, Istorijos in-to moksliniai bendradarbiai bei svečiai iš Lenkijos Liaudies Respublikos.

Konferenciją pradėjo Istorijos in-to direktoriaus pavaduotojas prof. dr. M. Jučas. Ist. kand. doc. V. Cečetas padarė pranešimą „TSKP ir LJDП vadovavimas Tarybų

Sąjungos ir Liaudies Lenkijos ekonominiam ir moksliniam-techniniam bendradarbiavimui šiuolaikinėmis sąlygomis“. Įdomiai ir išsamiai apie Tarybų Sąjungos—Lenkijos draugystės draugijos vaidmenį stiprinant abiejų šalių bendradarbiavimą, Tarybų Sąjungos—Lenkijos draugystės draugijos Lietuvos skyriaus veiklos patyrimą papasakojo teisės kand. doc. M. Požarskas. Didelę reikšmę stiprinant Lietuvos ir Lenkijos kultūrinius ryšius turi šių tautų literatūrinis bendradarbiavimas. Kasmet vis didėja lenkų rašytojų veikalų lietuvių kalba ir lietuvių rašytojų kūrinių lenkų kalba išleidimas. Vis daugiau išleidžiama politinės, pedagoginės literatūros Lietuvoje lenkų kalba. Dėl to mūsų respublikos skaitytojai geriau susipažįsta su lenkų literatūra, kultūra ir visuomeniniu gyvenimu. Šiuo klausimu pranešimą padarė „Sviesos“ leidyklos vadovėlių lenkų kalba redakcijos vedėjas E. Rimarčikas.

Daugelis mūsų respublikos miestų yra susibičiuliavę su kitų broliškų respublikų bei liaudies demokratijos šalių miestais. Vienas iš tokių pavyzdžių yra Kauno ir Bialystoko miestų bendradarbiavimas. Šia tema kalbėjo Lietuvos draugystės ir kultūrinių ryšių su užsienio šalimis draugijos Kauno skyriaus prezidento pirmininkas Z. Kazakevičius.

Tarybų Sąjungos—Lenkijos draugystės draugijos Lietuvos skyriaus kolektyvinių narių atstovų vardu kalbėjo fiz. mat. kand. doc. R. Chomskis (Kauno A. Sniečkaus politechnikos in-tas) ir med. kand. doc. V. Vaškėlis (Kauno valst. medicinos in-tas).

Šiltais žodžiais į konferencijos dalyvius kreipėsi svečiai iš Lenkijos Liaudies Respublikos: Suvalkų vaivadijos Švietimo skyriaus vedėjas Liudvikas Bartosiakas, Lenkijos Jungtinės darbininkų partijos Bialystoko politechnikos in-to komiteto pirmasis sekretorius Zenonas Vžesinskis ir Lomžos vaivadijos Švietimo skyriaus inspektorius Stanislavas Olbrys.

Po pranešimų vyko gyvos diskusijos.

Konferenciją baigė teisės kand. doc. M. Požarskas.

J. Matusevičius

TREČIOJI RESPUBLIKINĖ JAUNŪJŲ ISTORIKŲ MOKSLINĖ KONFERENCIJA

1980 m. gegužės 27 d. Lietuvos TSR MA Istorijos in-te įvyko trečioji respublikinė jaunųjų istorikų mokslinė konferencija, skirta Tarybų valdžios atkūrimo Lietuvoje 40-mečiui pažymėti, surengta Lietuvos TSR MA Istorijos in-to ir Jaunųjų mokslininkų tarybos iniciatyva. Konferenciją įžanginiu žodžiu pradėjo in-to direktorius ist. dr. prof. B. Vaitkevičius. Pirmame plenariniame posėdyje buvo perskaityti 2 pranešimai: ist. dr. doc. S. Atamuko (II vyr. m. b.)—„1940 metų revoliucija Lietuvoje. Pobūdis, ypatybės, varomosios jėgos“ ir ist. dr. prof. K. Surblio (PII Partinės statybos sektoriaus vedėjas)—„Lietuvos įstojimo į TSR Sąjungą istorinė reikšmė“.

Konferencijoje dirbo dvi sekcijos. Sekcijoje „Lietuvių liaudies kova už Tarybų valdžią, socializmo ir komunizmo kūrimas Lietuvos TSR“ (pirmininkas J. Rekešius) perskaityta 18 pranešimų: J. Paleckio (VVU aspirantas)—„Lietuvos KP veikla, įgyvendinant respublikos tautybių politinį lygiateisiškumą 1940—1941 metais“, A. Olbuto (LTSR kultūros ministerijos referentas)—„Lietuvių tarybinės dekoratyvinės keramikos raidos etapai“, E. Vaitkienės (II j. m. b.)—„Lietuvos TSR kūrybinių sąjungų ryšių stiprinimas su darbo žmonių kolektyvais septintajame dešimtmetyje“, A. Eidinto (VVPI dėstytojas)—„Lietuvos darbo žmonių solidarizavimasis su Tarybų Rusija (1919—1920)“, M. Kurauskaitės (PII vyr. m. b.)—„Vilniaus universiteto studentų dalyvavimas darbo žmonių kovoje prieš buržuazijos diktatūrą 1919—1939 metais“, G. Vaskelo (PII j. m. b.)—„Socialistinė infrastruktūra Pabaltijo tarybinėse respublikose 1940—1941 metais“, A. Paulausko (VVU aspirantas)—„Lietuvos KP veikla, telkiant respublikos darbo žmones partijos ekonominei politikai įgyvendinti (1965—1970)“, E. Grunskio (II j. m. b.)—„Statybos raida Tarybų Lietuvoje ūkinės reformos sąlygomis (1970—1978)“, D. Lemežienės (II j. m. b.)—„Mokslo ir technikos pažangos poveikis inžinerijos kadro raidai (1959—1970)“, D. Perednienės (VVPI asistentė)—„Lietuvos LKJS pasiuntiniai plėšinių įsisavinimo darbuose“, S. Vaitkauskas (II j. m. b.)—„Lietuvos TSR periodinės spaudos darbuotojų organizacinė veikla,

internacionalistiškai auklėjant respublikos darbo žmones devintajame penkmetyje“, F. Žigaro (II j. m. b.) — „Tarprespublikinis keitimasis kadrais 1966—1975 metais (Lietuvos TSR medžiagos pagrindu)“, A. Soliūno (II j. m. b.) — „Lietuvos TSR gyventojų maisto produktų vartojimas išsivysčiusio socializmo metais (1961—1976)“, P. Kalniaus (II j. m. b.) — „Lietuvos pramonės darbininkų šiuolaikinės šeimos etninių orientacijų klausimai“, J. Mardosos (II j. m. b.) — „Lietuvos socialistinio kaimo gyvenimų kontaktai su klubinėmis įstaigomis (konkrečiau etnosociologinio tyrinėjimo duomenimis)“, L. Karčiauskienės (II aspirantė) — „Socialistinio gyvenimo atspindžiai Lietuvos tapyboje 1940—1958 metais“, T. Taršilovos (II j. m. b.) — „Lietuvos TSR kolūkių tarybų veikla devintajame penkmetyje“, J. Rekešiaus (II j. m. b.) — „Lietuvos TSR profsąjungų veikla, organizuojant darbo žmonių laisvalaikį 1959—1970 metais“. Šios sekcijos diskusijose kalbėjo A. Eidintas, E. Grunskis, F. Žigaras, A. Soliūnas, S. Vaitiekus, P. Kalnius, S. Overaitė, S. Atamukas.

Sekcijoje „Lietuvos istorinė raida nuo seniausių laikų iki tarybinio laikotarpio“ (pirmininkė J. Kuzmaitė) perskaityta 9 pranešimai: V. Kazakevičiaus (II j. m. b.) — „Geriamieji ragai iš Plinkaigalio (Kėdainių raj.)“, I. Vaškevičiūtės (II vyr. laborantės) — „Iš žiemgalių papuošalų istorijos (Jauneikių senkapiu duomenimis)“, A. Varno (II j. m. b.) — „Žirgų atkaklės Lietuvoje“, A. Luchtano (VU asistentas) — „Djakovo tipo svoreliai Lietuvoje“, J. Kuzmaitės (II j. m. b.) — „Kaimo ir dvaro santykiai Skuodo valdoje XVII—XVIII amžiuje“, D. Blažytės (PII m. b.) — „Vilniaus miesto izdo pajamos ir išlaidos XVIII a. antrojoje pusėje“, Z. Kiaupos (II j. m. b.) — „Lietuvos miestų savivaldos organų įrašų knygos XVI—XVIII amžiuje“, E. Gorodecko (II j. m. b.) — „Žemės teismo genezės Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje klausimu“, V. Kniūraitės (VVPI dėstytoja) — „1922 m. buržuazinės žemės reformos Lietuvos rezultatai“. Diskusijose pasisakė J. Jurginis, V. Merkys, V. Daugudis, A. Tautavičius, Z. Kiaupa, E. Gorodeckas, A. Tyla, L. Vaitkunskienė.

Antrame plenariniame posėdyje sekcijų darbą apibendrinio ir įvertino perskaitytus pranešimus ir paskelbtas tezes ist. k. A. Tautavičius, ist. dr. V. Merkys, ist. k. S. Stašaitis, ist. dr. prof. K. Surblys, ist. dr. doc. S. Atamukas, mokslinė sekretorė S. Overaitė. Sekcijų pirmininkai J. Rekešius ir J. Kuzmaitė padarė ataskaitas apie sekcijų darbą. In-to mokslinė sekretorė S. Overaitė paskelbė Istorijos in-to jaunųjų mokslininkų mokslinių straipsnių konkurso nugalėtojus: j. m. b. J. Kuzmaitę ir j. m. b. B. Puzinavičių ir įteikė jiems atminimo dovanas.

Konferencijos dalyviai priėmė nutarimą (jo tekstas skelbiamas atskirai).

Konferencijos pranešimai išleisti leidiniu: „Jaunųjų istorikų darbai. Respublikinės jaunųjų istorikų mokslinės konferencijos tezės. 1980 m. gegužė“. Trečioji knyga. V., 1980.

F. Žigaras

III RESPUBLIKINIS JAUNŪJŲ ISTORIKŲ MOKSLINĖS KONFERENCIJOS NUTARIMAS

Naujais prasmingais darbais Tarybų šalis ir pažangioji pasaulio visuomenė pažymėjo Vladimiro Lenino 110-ąsias gimimo metines ir tarybinės liaudies pergalės Didžiajame Tėvynės kare 35-ąsias metines. Drauge su Pabaltijo ir kitomis Tarybų Sąjungos broliškėmis tautomis mūsų respublika sutinka reikšmingą istorinį įvykį — Tarybų valdžios atkūrimo Lietuvoje 40-metį. „1940 m. liepos 21 dieną Liaudies seimas paskelbė apie Tarybų valdžios atkūrimą visoje Lietuvos teritorijoje ir kreipėsi su prašymu į TSRS Aukščiausiąją Tarybą priimti Tarybų Lietuvos Socialistinę Respubliką į Tarybų Sąjungos sudėtį. Tai, kad plačiausias Lietuvos darbo žmonių masės pasirinko gyvybiškai teisingą socialinio ir ekonominio vystymosi kelią — darbininkų klasės, darbo valstietijos ir pažangiosios inteligentijos, vadovaujamų Lietuvos Komunistų partijos, daugiametės revoliucinės išsivadavimo kovos rezultatas, Lietuvos liaudies apsisprendimo rezultatas“, — nurodoma LKP CK nutarime „Iškilmingai pažymėti Tarybų valdžios atkūrimo Lietuvoje 40-metį“.

III respublikinėje jaunųjų istorikų mokslinėje konferencijoje, skirtoje šiems jubiliejams pažymėti ir organizuotoje LTSR MA Istorijos instituto Jaunųjų mokslininkų tarybos ir komjaunimo organizacijos iniciatyva, išsamiai atsispindėjo Lietuvos darbo žmonių revoliucinė kova, socialistinės revoliucijos reikšmė, socializmo kūrimo bei brandžios socialistinės visuomenės, taip pat ir lietuvių tautos raidos ikitarybinio laikotarpio istorijos klau-

simai. Gili marksistinė metodologija, vadovavimasis partijos, vyriausybės dokumentais, jų tarpe TSKP CK nutarimu „Dėl tolesnio ideologinio, politinio auklėjamojo darbo gerinimo“, TSKP CK Generalinio Sekretoriaus, TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo Pirmininko Leonido Brežnevo darbai įgalino konferencijos tezes ir pranešimus parengti deramo mokslinio lygio ir kūrybiškai nušviesti aktualias mokslines ir ideologines problemas. Konferencijos darbas parodė išaugusią jaunųjų respublikos istorikų mokslinę kvalifikaciją, atskleidė platų tyrinėjamų problemų ratą, prisidėjo prie tolesnio kūrybinio respublikos jaunųjų istorikų bendradarbiavimo plėtimo.

III respublikinė jaunųjų istorikų konferencija rekomenduoja:

1) Jaunųjų istorikų mokslinei kvalifikacijai tobulinti, tyrimų metodologijai bei metodikai geriau įsisavinti, tęsiant susiklosčiusias tradicijas, konferencijas rengti ir ateityje, išleidžiant pranešimų tezes — Jaunųjų istorikų darbus. Kitą konferenciją siūloma organizuoti 1982 m., pažymint TSRS įkūrimo 60-ąsias metines. 2) Konferencijos pranešimų tematika turėtų atspindėti svarbiausias respublikos jaunųjų istorikų tyrimų kryptis, apimančias visus lietuvių tautos istorinės raidos etapus ir aktualias problemas, pirmiausia Lietuvos ekonominius ir kultūrinius ryšius su kitomis TSRS tautomis įvairiais istorijos laikotarpiais, aktyviau įsijungiant į kovą su buržuazine ideologija ir buržuazinės istoriografijos falsifikacijomis. Ypatingą dėmesį skirti socializmo ir komunizmo kūrimo Tarybų Lietuvoje klausimams. 3) Aktualias Lietuvos istorijos problemas spręsti kompleksiskai. Tuo tikslu tobulinti jaunųjų istorikų mokslinio darbo koordinavimą, palaikyti glaudesnius kūrybinius ryšius, reguliariau keistis darbo patirtimi, plačiau ir drąsiau taikyti naujus tyrimų metodus. Įpareigoti Jaunųjų mokslininkų tarybas ir komjaunimo organizacijas daugiau dėmesio skirti jaunųjų mokslininkų metodologiniam ir metodiniam lygiui kelti, ugdyti mokslininko reiklumą ir atsakomybę.

Siekiant gilinti Lietuvos istorijos tyrinėjimus, plačiau įtraukti partijos istorijos specialistus, etnografus, menotyrininkus, taip pat ir muziejininkus. IV respublikinei jaunųjų istorikų mokslinei konferencijai surengti iš anksto suformuoti organizacinį komitetą ir leidinio redakciją. Įpareigoti MA Istorijos instituto Jaunųjų mokslininkų tarybą organizacinius reikalus išspręsti iki 1981 m. vasario 1 dienos.

TARYBŲ VALDŽIOS 40-METIS PABALTIJYJE

(Jubiliejinė mokslinė konferencija Vilniuje)

Šių metų vasarą Pabaltijo tarybinės respublikos šventė jubiliejinę datą — 1940 metų socialistinių revoliucijų ir Tarybų valdžios atkūrimo Pabaltijo tarybinėse respublikose 40-mečių. TSKP Centro Komitetas, TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas ir TSRS Ministrų Taryba sveikinimuose Lietuvos, Latvijos ir Estijos Komunistų partijų CK, Pabaltijo respublikų Aukščiausiųjų Tarybų Prezidiumams ir Ministrų Taryboms Tarybų valdžios atkūrimo 40-mečio proga pabrėžė, kad 1940 metų socialistinių revoliucijų pergalė Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje buvo lemiamas posūkis lietuvių, latvių ir estų tautų gyvenime¹.

Socialistinių revoliucijų Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje 40-mečiui buvo skirta 1980 m. liepos 1—2 d. Vilniuje įvykusi sąjunginė mokslinė konferencija, kurią surengė TSRS MA Mokslinė taryba „Didžiosios Spalio socialistinės revoliucijos istorija“, TSRS MA TSRS istorijos institutas, LTSR MA Visuomenės mokslų skyrius, LTSR MA Istorijos institutas, Partijos istorijos institutas prie Lietuvos KP CK.

Konferencijoje įžanginį žodį tarė Lietuvos TSR Mokslų Akademijos prezidentas, Socialinio Darbo Didvyris, LTSR MA akademikas J. Matulis. Jis pabrėžė sąjunginio istorikų mokslinio forumo reikšmę ir palinkėjo jo dalyviams kūrybinės sėkmės, tiriant aktualias tarybinio laikotarpio istorijos problemas.

Su dideliu susidomėjimu konferencijos dalyviai iš klausė Lietuvos Komunistų Partijos CK pirmojo sekretoriaus P. Griškevičiaus pranešimą. Pranešėjas pažymėjo, kad, išreikšdama darbo žmonių valią ir savo noru įstojusi į Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjungą, Tarybų Lietuva jau keturi dešimtmečiai kaip lygi tarp lygių įneša deramą in-

¹ Tiesa, 1980 m. liepos 12 d.; Советская Латвия, 11 июля 1980 г.; Советская Эстония, 4 июля 1980 г.

dėl į tarybinės daugianacionalinės valstybės ekonominės ir gamybinės galios stiprinimą. Nūdienė Lietuva — labai išsivysčiusi respublika, turinti galingą ekonominį potencialą ir klestinčią socialistinę kultūrą. P. Griškevičius pabrėžė, kad respublikos darbo žmonės Tarybų valdžios Lietuvoje atkūrimo 40-metį sutinka su dideliu politiniu ir gamybinio pakilimu, kurį sukėlė TSKP CK 1980 m. birželio plenumo nutarimai, ir yra pasirengę deramai sutikti TSKP XXVI suvažiavimą. P. Griškevičius pažymėjo vaisingą respublikos istorikų darbą. Jie apibendrina svarbiausius lietuvių tautos istorinės raidos procesus, ypač jos revoliucinį judėjimą, bendrą Lietuvos darbo žmonių drauge su visomis broliškomis tarybinėmis tautomis kovą už socializmą ir komunizmo pergalę. Teigiama įvertinti, pabrėžė pranešėjas, lietuvių istorikų darbai: „Lietuvos TSR istorija“ (4 tomai), „Lietuvos TSR istorijos (nuo seniausių laikų iki mūsų dienų)“ vientomis rusų kalba, „Lietuvos Komunistų partijos istorijos apybraiža“ (2 tomai), aprėpianti laikotarpį nuo XIX a. pabaigos iki 1940 metų. P. Griškevičius teigiama įvertino tą faktą, kad Lietuvos istorikai vis plačiau vaisingai bendradarbiauja su Maskvos, Baltarusijos, Latvijos, Estijos, kitų tarybinių respublikų mokslininkais. Svarbūs šio bendro darbo rezultatai yra stambūs apibendrinamieji darbai — leidiniai „Kova už Tarybų valdžią Pabaltijyje“ ir „1940 metų socialistinės revoliucijos Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje. Tarybų valdžios atkūrimas“. Jis pažymėjo, kad dideli nuopelnai, kuriant šiuos du akademinis veikalus, priklauso daugianacionaliniams autorių kolektyvams, jų vadovui TSRS MA akademikui J. Mincui. Baigdamas P. Griškevičius išreiškė įsitikinimą, jog „konferencija padės ir toliau aktyvinti tarybinių istorikų veiklą, moksliskai nušviečiant esminius mūsų tautų istorinės praeities ir dabarties, svarbiausių įvykių kupino komunizmo kūrimo etapo klausimus“¹.

Plenariniame posėdyje buvo perskaityti penki pranešimai. Pranešimą „1940 metų Pabaltijo revoliucijų vieta ir vaidmuo pasauliniame revoliuciniame judėjime“ padarė TSRS MA Mokslinės tarybos „Didžiosios Spalio socialistinės revoliucijos istorija“ pirmininkas, Lenino premijos ir TSRS valstybinių premijų laureatas akademikas J. Mincas. Pranešėjas pabrėžė, kad 1940 m. socialistinės revoliucijos Pabaltijyje buvo pirmosios revoliucijos bendros kapitalizmo krizės antruoju etapu. Po jų nuvilnijo penktojo ir šeštojo dešimtmečio banga socialistinių revoliucijų, pasibaigusį socializmo pergalę daugelyje Europos, Azijos ir Amerikos šalių. Socialistinės revoliucijos Pabaltijo šalyse parodė, kad kapitalizmo sąlygomis šių šalių revoliucinės jėgos pačios gali nuversti buržuazijos valdžią, jei ji netenka paramos iš šalies. Revoliucijos Pabaltijyje atskleidė naujas formas ir būdus, kokiais valdžia gali pereiti į darbininkų klases rankas; taip pat, kad revoliucija gali įvykti esant tam tikroms taikaus revoliucijos vystymosi sąlygoms, panaudojus parlamentines formas. O tai, pažymėjo pranešėjas, dabartinėje epochoje įgauna ypač didelę reikšmę. J. Mincas pabrėžė apskritai Komunistų partijos vaidmenį revoliucijoje, taip pat Lietuvos, Latvijos ir Estijos komunistų partijų taktikos lankstumą 1940 m. revoliucijoje, kūrybišką TSKP patirties panaudojimą.

Latvijos TSR MA viceprezidento, Latvijos TSR MA akademiko A. Drizulio pranešime „VII Kominterno kongreso nutarimai ir kova dėl antifašistinių liaudies frontų Pabaltijo respublikose sudarymo“ buvo išanalizuota, kokią vietą tarptautinio komunistų ir darbininkų judėjimo istorijoje užėmė VII Kominterno kongresas; jis numatė komunistų partijų strategiją ir taktiką ketvirtojo dešimtmečio konkrečiomis istorinėmis sąlygomis, kada kai kuriose šalyse nugalėjęs fašizmas realiai grėsė kitoms šalims pradėjęs Antrąjį pasaulinį karą; kaip komunistinio judėjimo taktiką reikėjo derinti, atsižvelgiant į naujus uždavinius. Pranešėjas daugiausia dėmesio skyrė praktinei Latvijos, Lietuvos ir Estijos komunistų partijų veiklai, vadovaujant darbo žmonėms jų kovoje prieš kapitalistinę priespaudą.

Lietuvos TSR MA Istorijos instituto direktoriaus prof. dr. B. Vaitkevičiaus ir šio instituto skyriaus vadovo ist. kand. doc. H. Sadržiaus pranešime „1940 m. socialistinės revoliucijos Pabaltijo respublikose“ išsamiai išanalizuoti kai kurie 1940 m. socialistinių revoliucijų Pabaltijo respublikose aspektai. Be kitų klausimų, išnagrinėtas 1940 m. revoliucijų patyrimas Pabaltijyje, analitiškai lyginant jį su 1918—1919 m. socialistinėmis revoliucijomis Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje ir iš dalies su penktojo dešimtmečio antrosios pusės socialistinėmis revoliucijomis, vykusiomis Centrinės ir Pietryčių Europos šalyse. Pranešime pabrėžiama, jog 1940 m. socialistinėms revoliucijoms Pabaltijyje buvo būdingi socialistinių revoliucijų bendrieji dėsningumai, taip pat ir specifiniai

¹ Tiesa, 1980 m. liepos 2 d.

ypatumai, jog jos — rezultatas palankiai susiklosčiusių vidaus ir užsienio veiksnių (vyraujant pastariesiems) Antrojo pasaulinio karo sąlygomis. Dėl to buržuazija neteko Vakarų imperialistinių valstybių paramos, o darbo žmonės savitarpio pagalbos sutartys, pasirašytos tarp Pabaltijo respublikų ir TSRS, įgalino stiprinti antifasistinę kovą. Susidarė taikaus socialistinės revoliucijos vystymosi galimybės, ir darbo žmonės pasiekė pergalę prieš nacionalinę buržuaziją.

Partijos istorijos instituto prie Lietuvos KP CK direktoriaus, LTSR MA nario korespondento R. Sarmaičio ir šio instituto sektoriaus vadovo prof. dr. K. Surblio pranešimo tema — „Pabaltijo respublikų įstojimo į TSRS istorinė reikšmė“. Pranešime parodyta, kad Pabaltijo respublikų įstojimas 1940 m. vasarą į broliškų tarybinių tautų šeimą buvo didžiulės istorinės reikšmės įvykis, dėsningas reiškinys, kurį sąlygojo daugelis vidaus ir užsienio politikos priežasčių. Įstojus į TSRS, Pabaltijo respublikoms buvo sudarytos palankios sąlygos planingai vystyti gamybinės jėgas, ugdyti nacionalinę kultūrą, kelti darbo žmonių gerovę. Autoriai padarė išvadą, kad Pabaltijo tarybinės respublikos — akivaizdus pavyzdys, kokią pažangą gali padaryti tautos socialistinės santvarkos sąlygomis, broliškoje TSRS tautų šeimoje.

Estijos MA viceprezidento, Estijos TSR MA akademiko V. Mamegio pranešime „Socializmo kūrimo Pabaltijo tarybinėse respublikose bendrieji dėsningumai ir ypatumai“ buvo parodyta, jog revoliuciniam perėjimui iš kapitalizmo į socializmą Pabaltijo respublikose būdingi bendrieji pasaulio socialinės-ekonominės raidos dėsningumai. Tuo pačiu pranešėjas įtikinamai nušvietė savus šio perėjimo ypatumus, kuriuos sukėlė istorinės plėtotės veiksniai, ekonomikos ir kultūros lygis ir svarbiausia — šių respublikų įstojimas į TSRS tuo metu, kai socializmas Tarybų Sąjungoje jau iš esmės nugalėjo.

Aukščiausiosios atestacinės komisijos prie TSRS Ministrų Tarybos pirmininko pavaduotojo prof. dr. K. Gusevo pranešimo tema — „Miesto viduriniai sluoksniai socialistinėse revoliucijose“. Pranešėjas lietė teorinius klausimus, pabrėždamas, kad klasinių jėgų išdėstymo problema, kova dėl masių, dėl socialistinių revoliucijų politinės armijos sudarymo, kitaip tariant, proletariato sąjungininkų ir priešų problema užima svarbią vietą lenininėje socialistinės revoliucijos teorijoje. Jis parodė, kad Lietuvos, Latvijos ir Estijos komunistų partijos, atsizvelgdamos į istorinės raidos savo respublikose ypatumus, remdamos TSKP patyrimu, 1940 m. ėmėsi teisingos politikos miesto viduriniųjų sluoksnių atžvilgiu, norėdamos padaryti juos proletariato sąjungininkais.

Konferencija dirbo trimis sekcijomis. Buvo išleistos pranešimų tezės¹, ir sekcijose vyko diskusijos daugiausia remiantis išspausdinta medžiaga. Perskaityti ir aptarti 98 pranešimai.

Labai domėtasi „1940 m. socialistinės revoliucijos“ sekcijos darbu. Jos dalyviai iš esmės aprėpė tris klausimų grupes: vidaus veiksnių vaidmuo bręstant socialistinėms revoliucijoms; išorinių veiksnių ir ketvirtojo dešimtmečio tarptautinės padėties įtaka revoliucinės situacijos brėdimui; socialistinių revoliucijų Pabaltijyje eiga ir pergalė. Chronologiniai sekcijos rėmai — 1917 m. — 1941 m. liepos 21 d. Pranešimuose ir diskusijose apibūdinta respublikų ekonominė padėtis socialistinių revoliucijų išvakarėse, atskleistas revoliucijos varomųjų jėgų augimas, Lietuvos, Latvijos ir Estijos KP veikla, telkiant liaudies mases į revoliucinę kovą, atskleista buržuazijos reakcinių sluoksnių užsienio politika, apibūdinti revoliucinės situacijos ypatumai ir tarptautiniai veiksniai, prisidėję prie 1940 m. socialistinių revoliucijų Pabaltijyje pergalės. Keletas pranešimų buvo skirta revoliucijos pobūdžiui nušviesti: parodyta, kaip, vykstant 1940 m. revoliucijoms Pabaltijo šalyse, susisiejo demokratiniai ir socialistiniai pertvarkymai, kokį vaidmenį revoliucijoje suvaidino liaudies vyriausybė, kaip buržuazinė armija tapo socialistine, kokį ideologinį darbą nuveikė komunistų partijos socialistinių revoliucijų sukuryje.

Aktyviai vyko diskusijos sekcijoje „Socializmo kūrimas ir įsigalėjimas“. Dėmesio objektas čia — pereinamojo laikotarpio (1940—1951) klausimai, kūrybinis socializmo sukūrimo lenininio plano įgyvendinimas Pabaltijo tarybinėse respublikose naujomis istorinėmis sąlygomis. Joje buvo gvildenami bendri teoriniai klausimai: socializmo sukūrimo lenininio plano įgyvendinimas ir pereinamojo iš kapitalizmo į socializmą laikotarpio

¹ 40 лет прибалтийским республикам Союза ССР. Тезисы докладов и сообщений всесоюзной научной конференции, посвященной революциям 1940 г. и восстановлению Советской власти в прибалтийских республиках Союза ССР (1—2 июля 1980 г.). — Вильнюс, 1980.

chronologinės ribos Pabaltijo tarybinėse respublikose; internacionalinių ir nacionalinių veiksmų derinimas, kuriant socializmo pagrindus pereinamuoju laikotarpiu; klasių kovos procesas įvairiuose etapuose, jos formų evoliucija ir įtaka socializmo kūrimo eigai. Taip pat buvo nagrinėjama partijos veikla, stiprinant ryšius su masėmis, pateikta įvairių partijos veiklos formų charakteristika socializmo kūrimo laikotarpiu. Keletas pranešimų buvo skirta revoliucinių pertvarkymų, įvykusių pirmaisiais Tarybų valdžios metais ekonomikoje ir dvasiniame gyvenime, analizei. Pateiktos išvados agrarinio klausimo sprendimui Pabaltijyje 1940 m. ir pokario laikotarpiui, duoti palyginimai su penktojo dešimtmečio pabaigos ir analogiškais klausimais Centrinės ir Pietryčių Europos šalyse. Gvildenta darbininkų klasės, kolūkinės valstietijos, inteligentijos socialinės ribos, klasinė struktūra, kultūrinės revoliucijos dėsningumai, raida ir specifiniai bruožai Lietuvoje, Latvijoje, Estijoje pereinamojo laikotarpio sąlygomis.

Sekcija „Brandaus socializmo etape“ nemaža dėmesio skyrė valstybingumo ir partijos kūrimo klausimams; buvo nagrinėjama partinių ir visuomeninių organizacijų istorija, brandaus socializmo materialinės-techninės bazės kūrimas ir plėtojimas. Daugelio autorių pranešimai buvo skirti iki šiol mažai nagrinėtoms arba visai netyrinėtoms temoms: pirminių partinių organizacijų kokybinės sudėties gerinimui, darbininkų klasės ir valstiečių sąjungos stiprinimui brandaus socializmo sąlygomis.

Nagrinėta liaudies valdžios plėtotės klausimai, darbo žmonių visuomeninių organizacijų vieta ir vaidmuo socialistinės demokratijos sistemoje. Didelę grupę pranešimų šioje sekcijoje sudarė atskirų materialinės-techninės bazės plėtimo temų tyrimai brandaus socializmo sąlygomis. Nušviestas Pabaltijo tarybinių respublikų ekonominis ir kultūrinis bendradarbiavimas šiuolaikiniame etape. Keli pranešimai buvo skirti socialinei struktūrai, klasių ir įvairių socialinių grupių raidai nušviesti.

Naujos informacijos pateikta apie moters asmenybės ugdymą, Tarybų Lietuvos darbo žmonių materialinės gerovės kilimą.

Prie šios sekcijos veikė darbo grupė „Buržuazinių koncepcijų kritika“. Pranešimuose buvo kritikuojamos Vakarų buržuazijos ir lietuvių, estų emigracijos istoriografijos reakcinės koncepcijos, parodytas šiuolaikinių buržuazinių sampratų, liečiančių revoliucinį judėjimą, nepagrįstumas, šiuolaikinės Pabaltijo buržuazinės emigracijos istoriografijos krizė, kai kurių Pabaltijo istorinės raidos klausimų Tarybų valdžios metais iškraipymas.

Pranešimuose, perskaitytuose plenariniame posėdyje ir sekcijose, išspausdintoje medžiagoje buvo nušviesti revoliucijų, socializmo ir komunizmo kūrimo Pabaltijo tarybinėse respublikose bendrieji dėsningumai ir ypatumai, taip pat išnagrinėti ir konkretūs istoriniai Pabaltijo respublikų raidos tarybinėje epochoje klausimai. Konferencijos medžiaga, dalyvių pranešimai vaizdžiai liudija, kad 1940 m. socialistinės revoliucijos Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje buvo dėsningas šių šalių socialinės-ekonominės ir politinės raidos nacionalinės buržuazijos valdymo metais rezultatas ir lėmė istorinį Pabaltijo tautų kelio posūkį. Buvo pažymėta, kad, tik nuvertusios buržuazijos diktatūrą ir įvedusios proletariato diktatūrą, įstojusios į TSRS, Lietuva, Latvija ir Estija galėjo pradėti sparčiai vystyti ekonomiką, mokslą, kultūrą, kelti liaudies gerovę. Lietuva, Latvija ir Estija tapo klestinčiomis industrinėmis agrarinėmis socialistinėmis respublikomis. Seštojo dešimtmečio pradžioje jose buvo sukurtas socializmas. Septintajame dešimtmetyje Lietuva, Latvija ir Estija kartu su kitomis broliškoms tarybinėmis respublikomis įžengė į brandų socializmą.

Baigiamajame plenariniame posėdyje buvo išklaustos sekcijų vadovų V. Milerio, L. Zilės, A. Gulbinskienės ataskaitos. Baigdamas konferenciją, J. Mincas pažymėjo, kad paskutiniaisiais metais gerokai išsiplėtė Pabaltijo respublikų istorikų bendradarbiavimas su Maskvos, Ukrainos ir kitų tarybinių respublikų mokslininkais. Svarbus šio bendro darbo rezultatas yra šiame forume ne kartą minėti fundamentalūs darbai. Lietuvos, Latvijos ir Estijos socialistinių revoliucijų ir socializmo kūrimo patyrimą kruopščiai tiria ir kitų socialistinės sandraugos šalių mokslininkai. Jis pabrėžė, kad tarybiniai mokslininkai įtikinamai parodė buržuazinės istoriografijos koncepcijų nepagrįstumą ir melagingumą dėl socialistinių revoliucijų, socializmo ir komunizmo kūrimo Pabaltijyje. J. Mincas pažymėjo šio mokslininkų susitikimo vaisingumą ir pareiškė įsitikinimą, kad tas susitikimas padės toliau išsamiai tirti svarbiausias tarybinio Pabaltijo istorijos problemas.

Konferencijos dalyviai priimtose rekomendacijose pažymėjo, kad itin aktualu yra toliau išsamiai ir dar plačiau nagrinėti tiek bendras, tiek konkrečias istorines 1940 m. revoliucijų, socializmo ir komunizmo kūrimo Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje istorijos problemas. Buvo pabrėžtas būtinumas dar labiau suaktyvinti Pabaltijo mokslininkų istorikų

kūrybinį bendradarbiavimą su Maskvos, kitų tarybinių respublikų mokslininkais, tiriant nurodytas problemas. To išdava turi būti naujų bendrų mokslo darbų leidimas.

Kad būtų galima koordinuoti ir jungti mokslinius tyrimus, imtis aktualesnių ir mažai tirtų problemų, buvo iškelta mintis sudaryti bendrą 1940 m. socialistinių revoliucijų ir socializmo ir komunizmo kūrimo Pabaltijyje tyrimų koordinacinį planą.

Taip pat rekomenduota, remiantis konferencijos medžiaga, išleisti straipsnių rinkinį.

Konferencijoje dalyvavo žymūs Maskvos mokslininkai istorikai — ist. dr. prof. S. Chromovas ir ist. dr. prof. L. Spirinas, iš Kijevo — Ukrainos MA narys korespondentas J. Konduforas, iš Minsko — Baltarusijos TSR MA narys korespondentas P. Petrikovas, iš Tbilisio — ist. dr. prof. M. Sturua, iš Baku — Azerbaidžano TSR MA akademikas A. Sumbatzadė, iš Jerevano — Armėnijos TSR MA akademikas G. Garibadžanianas.

Į konferenciją atvyko atsakingi partiniai ir tarybiniai darbuotojai, revoliucinio judėjimo veteranai, visuomenės atstovai.

Konferencijoje taip pat dalyvavo grupė broliškų socialistinės sandraugos šalių mokslininkų: Ch. Christovas, M. Isusovas, E. Kostova (Bulgarijos LR), A. Loža, D. Milei (Vengrijos LR), Fam Suam Namas, Fan Kuang Toanas (Vietnamo DR), R. Collek, E. Laboras (Vokietijos DR), A. Dobeševskis, B. Syzdekas, S. Lopatniukas (Lenkijos LR), B. Tudevas (Mongolijos LR), A. Garcija (Kubos respublika), H. Kržižekas, C. Amortas (Čekoslovakijos SR). Konferencijos dalyviai lankėsi Vilniaus gamybinuose kolektyvuose, susitiko su respublikos žemdirbiais, susipažino su Vilniaus, Trakų, Kauno istorijos, revoliucijos ir kultūros paminklais, muziejais.

H. Šadzius

KETURIOLIKTOJI ARCHEOLOGŲ KONFERENCIJA

1980 m. spalio 30 d. Lietuvos TSR MA Istorijos in-te įvyko tradicinė archeologų konferencija, kurioje buvo aptarti 1978 ir 1979 m. archeologinių ekspedicijų rezultatai. Pradėdamas konferenciją, ist. dr. M. Jučas pažymėjo, kad šie dveji metai — intensyvaus darbo metai: buvo tyrinėti 88 objektai, neskaitant archeologinių stebėjimų Vilniaus, Kauno, Klaipėdos ir kt. senamiesčiuose. Joje dalyvavo ir kraštotyrininkai, medikai. Naujai sukaupta medžiaga, apimanti laikotarpį nuo neolito iki XV—XVI a., pateikė svarbių duomenų Lietuvos gyventojų kultūrai bei etninei istorijai pažinti.

Konferencijoje buvo išklausti 6 pranešimai: A. Girininko (II) — „Neolito gyvenviečių tyrinėjimai Kretuono ežero pakrantėse“, R. Kulikauskienės, P. Kulikausko (II ir VU) — „Mindaugo sostu vadinamo piliakalnio Kernavėje archeologinių tyrinėjimų duomenys“, V. Daugudžio (II) — „Imbarės piliakalnio ir gyvenvietės tyrinėjimų duomenys“, V. Kazakevičiaus (II) — „Plinkaigalio senkapio tyrinėjimai“, R. Rimantienės (II) — „Mokslas ir tikėjimas akmens amžiuje“, L. Vaitkunsienės (II) — „Nauji duomenys apie laidojimo apeigas X—XII a. Žemaitijoje“. Pranešimuose atsispindėjo tik nedidelė dalis gausios medžiagos, surinktos per ataskaitinį laikotarpį. Todėl buvo paruoštos informacijos apie 45 svarbesnius tyrinėtus paminklus ir paskelbtos šiai konferencijai skirtame leidinyje „Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1978 ir 1979 metais“.

Diskusijose kalbėjo J. Jurginis, P. Kulikauskas, A. Tautavičius, A. Girininkas, V. Daugudis. Buvo pasikeista nuomonėmis apie tyrinėjimų metodiką, archeologinių paminklų apsaugą ir kitais archeologijos klausimais.

L. Vaitkunsienė

PIRMOJI LIAUDIES BUITIES MUZIEJAUS KONFERENCIJA

1980.XII.5 LTSR liaudies buities muziejus Rumšiškėse surengė mokslinę konferenciją, skirtą etnografijos ir muziejininkystės klausimams. Joje dalyvavo respublikos muziejininkų atstovai, Istorijos in-to etnografai, grupė VU studentų, Etnografijos mokslinio būrelio narių.

Muziejaus direktorius V. Stanikūnas, įžanginiame žodyje apibūdinęs dabartinę muziejaus būklę, pažymėjo, jog nuo šiol turėtų prasidėti naujas etapas — mokslinė

veikla. Buvo perskaityta 13 pranešimų: K. Čerbulėno (Kaunas) — „Lietuvių liaudies architektūros reikšmė“, V. Baltrušaičio (Rumšiškės) — „Aukštaičių gyvenamųjų namų apšvietimo priemonės kapitalizmo laikotarpiu“, S. Daunio (Rumšiškės) — „Pirtys, lininės ir linpirtės Kauno pamaryje“, I. Jablonskio (Kretinga) — „Gyvenamieji namai pajūryje, Sventosios apylinkėje“, E. Mačiulaičio (Klaipėda) — „Klaipėdos Jūrų muziejaus ir akvariumo etnografinė žvejo sodyba“, V. Morkūno (Vilnius) — „Lietuvos vidaus vandenių žvejybos įrankiai XIX a. antrojoje pusėje—XX a. pradžioje“, I. Butkevičiaus (Vilnius) — „Lietuvos užsieniniai kaimai“, V. Mišliaus (Vilnius) — „Mėsos produktų konservavimo būdai“, V. Vaitekūno (Siauliai) — „Lietuvos valstiečių šuliniai XIX a.—XX a. pirmoje pusėje“, A. Kargaudienės (Kaunas) — „Vėpimo įrankių kolekcija Kauno M. K. Ciurlionio dailės muziejuje“, N. Pliūraitės (Rumšiškės) — „Rumšiškių ir jų apylinkių šeimos narių tarpusavio santykiai XX a. pradžioje“, G. Žumbakienės (Rumšiškės) — „XX a. pradžios gelių darželiai Varėnos rajone“, E. Morkūno (Rumšiškės) — „Sušvės baseino malūnai“.

Diskusijose pasisakė V. Liaudanskas, A. Vyšniauskaitė, S. Bernotienė, V. Milius, S. Čipkus, M. Cilvinaitė ir V. Mačiekus. Teigiamai įvertinti konferencijos pranešimai, pateikta patikslinimų bei papildymų, pasisakyta dėl tolesnės Liaudies buities muziejaus veiklos. Sekančią konferenciją numatoma surengti 1982 metais.

V. Milius

Moksliniai ryšiai

* * *

1980.II.5—7 Pabaltijo etnografinio atlaso leidimo reikalu Etnografijos skyriuje ir „Mokslo“ leidykloje lankėsi TSRS MA Etnografijos in-to v. m. b. ist. dr. *M. Rabinovičius*, direktoriaus pavad., ist. k. *L. Terentjeva*, *L. Feoktistova*, Latvijos un-to doc. ist. k. *I. Leinasarė*.

1980.II.26—28 Estijos TSR MA Istorijos in-tas Taline surengė konferenciją „Siuolaikinės Pabaltijo archeologijos problemos“, skirtą žymaus estų archeologo akademiko profesoriaus H. Moros gimimo 80-osioms metinėms paminėti. Joje dalyvavo ir pranešimus skaitė 4 Lietuvos TSR MA Istorijos in-to bendradarbiai: ist. dr. *R. Rimantienė* — „Fino-ugrų ir baltų genčių santykiai akmens amžiuje“, ist. k. *A. Tautavičius*. — „Kai kurie I m. e. tūkstantmečio Lietuvos archeologinių paminklų tyrinėjimų klausimai“, ist. k. *J. Stankus* — „Geležies ir kalyvystės tyrinėjimai Lietuvoje“, ist. k. *V. Urbanavičius* — „Pagonybės relikvai XIV—XVI a. Lietuvos archeologijos paminkluose“. Taip pat buvo perskaitytas VU Lietuvos TSR istorijos katedros doc. ist. k. *P. Kulikausko* pranešimas — „Profesoriaus H. Moros ryšiai su Lietuva“.

* * *

Etnografijos skyriuje apie audimo įrankius ir audinius rinkusi medžiagą Latvijos TSR MA Istorijos in-to v. m. b. ist. k. *A. Alsupė* 1980.III.25 papasakojo apie latvių etnografų vykdomus tyrinėjimus.

* * *

1980.IV.8 Ukrainos TSR MA Menotyros, folkloristikos ir etnografijos in-to j. m. b. *T. Kosmina* Etnografijos skyriuje papasakojo apie tenykščius liaudies kultūros tyrinėjimus; šeimininkai viešnią supažindino su lietuvių etnografų darbais.

* * *

1980.V.13—16 Ufoje vyko TSRS MA ir TSRS MA Baškirijos ATSR filialo organizuota sąjunginė 1978—1979 m. etnografinių ir antropologinių tyrinėjimų ataskaitinė sesija. Šiandieninių TSRS tautų etninių ir kultūrinių buitinių procesų sekcijoje ist. k. *V. Kulikauskienė* padarė pranešimą „Nacionalinių ir internacionalinių reiškinų santykis Lietuvos kolūkiečių gyvenamųjų namų interjero puošyboje“, Kultūros tipologijos sąveikos sekcijoje — ist. k. *R. Merkienė* — „Gyvulininkystės inventoriaus tipologija ir jo arealai Lietuvoje“.

* * *

1980.V.16 Lietuvos TSR Istorijos ir etnografijos muziejaus 125 metų jubiliejiniame minėjime Vilniuje ist. k. A. Tautavičius padarė pranešimą „Vilniaus laikinoji archeologijos komisija ir Senienų muziejus“.

* * *

Respublikinėje mokslinėje konferencijoje „Lenininė nacionalinė politika ir jos įgyvendinimo reikšmė lietuvių tautai“, skirtoje V. Lenino 110-osioms gimimo metinėms ir Tarybų valdžios Lietuvoje atkūrimo 40-osioms metinėms pažymėti, įvykusioje 1980.V.25 Teisės fakultete, pranešimus skaitė Istorijos in-to v. m. b. K. Strumskis — „Tarybinių respublikų ekonominio išsivystymo išlyginimas — TSKP lenininės nacionalinės politikos išdava“, j. m. b. F. Zigaras — „Tarprespublikinės pažangios gamybinės patirties skleidimas brandaus socializmo sąlygomis (1966—1975 m.)“, j. m. b. A. Soliūnas — „Lenininės nacionalinės politikos įgyvendinimas ir gyventojų gerovės kėlimas Tarybų Lietuvoje“, j. m. b. S. Vaitiekus — „Lietuvos TSR periodinės spaudos vaidmuo, propaguojant lenininę nacionalinę politiką (1971—1975 m.)“.

* * *

1980.IX.4—7 Tuloje įvyko mokslinė konferencija 600 metų Kulikovo mūšio sukakčiai pažymėti. Ją organizavo TSRS MA Mokslų skyrius, TSRS MA TSRS istorijos in-tas ir kitos pedagoginės institucijos. Konferencijoje buvo perskaityti pranešimai apie rusų žemių vienijimosi procesą Kulikovo mūšio išvakarėse, jų patriotinį pakilimą, visuomenės sąmonę, rusų kultūrą, karo meną, mūšio strategiją ir taktiką, rusų pergalę ir istorinę Kulikovo mūšio reikšmę. Prof. M. Jučas perskaitė pranešimą „Kulikovo mūšis ir Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė“.

* * *

Bulgarijos MA Archeologijos in-to ir muziejaus organizuotame IV tarptautiniame slavų archeologijos kongrese, vykusiam 1980.IX.15—22 Sofijoje, pranešimus skaitė VPI doc. ist. k. M. Michelbertas („Lietuvos gyventojų ryšiai su kaimyninėmis gentimis I—IV m. e. amžiais“) ir Istorijos in-to j. m. b. A. Varnas („Kai kurie baltų žirgų aprangos puošimo savitumai IX—XII amžiais“).

* * *

1980.IX.16—18 TSRS MA mokslinės tarybos „Socializmo ir komunizmo statybos TSRS istorija“ ir Moldavijos TSR MA Istorijos in-to organizuotoje mokslinėje konferencijoje „Broliška sąjunga — tarybinių respublikų suklestėjimo pagrindas“, vykusioje Kišiniove, v. m. b. ist. dr. S. Atamukas padarė pranešimą „Lenininė nacionalinė politika — TSR Sąjungos kadrinio potencialo sukūrimo lemiamas faktorius“, j. m. b. F. Zigaras — „Tarybų Lietuvos ekonominis bendradarbiavimas su broliškomis TSRS respublikomis išsivysčiusio socializmo sąlygomis (1966—1980 m.)“, j. m. b. E. Grunskis — „Tarybų Lietuvos ir broliškų tarybinių respublikų statybinių organizacijų bendradarbiavimas brandaus socializmo sąlygomis“, j. m. b. S. Vaitiekus — „Lietuvos TSR periodinės spaudos vaidmuo internacionalistiškai auklėjant respublikos darbo žmones brandaus socializmo sąlygomis“.

* * *

1980.IX.23—26 Gdansko universitete (LLR) įvyko TSRS ir LLR istorikų komisijos eilinė sesija, skirta Tarybų Sąjungos tautų ir Lenkijos istoriografijos problemoms nagrinėti. Sesijoje akad. J. Jurginis padarė pranešimą „Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė naujausioje tarybinėje istoriografijoje“.

* * *

1980.X.22—27 Turku miesto universitete (Suomijoje) įvyko Suomijos ir Tarybų Sąjungos istorikų simpoziumas. Jame buvo nagrinėjamos temos apie Pabaltijo kraštų prekybą ir jos įtaką valstiečių diferenciacijai. Akad. J. Jurginis skaitė pranešimą „Lietuvos valstiečių diferenciacija XVI—XVIII amžiais“.

* * *

1980.XI.19—29 Archeologijos skyriuje dirbo Lenkijos MA Materialinės kultūros istorijos in-to adjunktė dr. *Elżbieta Kempisty*. Skyriuje ir LTSR Istorijos ir etnografijos muziejuje viešnia susipažino su Lietuvos teritorijoje vykdytų neolito laikotarpio tyrinėjimų medžiaga ir literatūra. Be to, ji apžiūrėjo Vilniaus, Kauno ir Trakų istorijos ir architektūros paminklus ir tų miestų istorinio profilio muziejų ekspozicijas.

* * *

1980.XII.8—19 Istorijos in-to Mokslo ir technikos istorijos Lietuvoje skyriuje lankėsi Lenkijos MA Žemės muziejaus moksl. bendr. *Jadvyga Garbouska*. MA Centrinės ir VU Mokslinės bibliotekos rankraščių skyriuose bei Lietuvos TSR centriniam valst. istorijos archyve viešnia rinko medžiagą tema „Geologijos mokslo istorija Lenkijoje XVIII a. pap.—XIX a. pr.“

* * *

1980.XII.19—20 Rygoje vykusioje respublikinėje jaunųjų mokslininkų konferencijoje Tarybų valdžios atkūrimo Latvijoje 40-mečiui pažymėti, pranešimus skaitė j. m. bendradarbiai *F. Zigaras* — „Lietuvos TSR ir Latvijos TSR darbo žmonių socialistinis lenktyniavimas brandaus socializmo sąlygomis“, *T. Taršilova* — „Žemės ūkio specialistų sudėties pakitimai Lietuvos TSR kolūkiuose (1971—1979 m.)“, *D. Lemežienė* — „Lietuvos TSR inžinerinės-techninės inteligentijos dalyvavimas „Zinijos“ draugijos veikloje brandaus socializmo sąlygomis“, *J. Rekešius* — „Lietuvos profsąjungų veikla vystant turizmą respublikoje (1959—1970 m.)“, *S. Vaitiekus* — „Lietuvos TSR žurnalistų bendradarbiavimas su broliškoms respublikoms išsivysčiusio socializmo sąlygomis“.

Ekspedicijos

ARCHEOLOGINIŲ PAMINKLŲ TYRINĖJIMAI LIETUVOJE 1980 METAIS

1980 m. archeologinius paminklus tyrinėjo Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Istorijos institutas (toliau — II), Vilniaus V. Kapsuko universiteto Lietuvos TSR istorijos katedra (VVU), Vilniaus valst. pedagoginio instituto TSRS istorijos katedra (VVP), Lietuvos TSR kultūros ministerijos Mokslinė metodinė kultūros paminklų apsaugos taryba (MMT), Lietuvos TSR kultūros ministerijos Paminklų konservavimo institutas (PKI), Lietuvos TSR istorijos ir etnografijos muziejus (IEM), Kauno valst. istorijos muziejus, Trakų istorijos muziejus, Kupiškio, Rokiškio, Telšių ir Ukmergės kraštotyros muziejai, Lietuvos TSR paminklų apsaugos ir kraštotyros draugija. Iš viso 39 vietose buvo tiriami 44 objektai, iš jų — 6 akmens amžiaus gyvenvietės, 4 piliakalniai ir viena gyvenvietė šalia jų, Klaipėdos piliavietė, Klaipėdos ir Vilniaus senamiesčiai, vienas žalvario amžiaus (?) pilkapis, 5 geležies amžiaus pilkapynai (ištirti 27 pilkapiai), 12 to paties laikotarpio senkapių ar suardytų pilkapynų (ištirti 273 žmonių ir 22 žirgų kapai), taip pat 3 XV—XVII a. senkapiai (juose, taip pat senesniuose Obelių ir Tulpiakiemio senkapiuose ištirta 233 XV—XVII a. kapai). Be to, kasinėta dar 10 neaiškių arba visai vėlyvų suardytų paminklų. MMT toliau žvalgė kai kurių Lietuvos TSR rajonų archeologinius paminklus, vietos kraštotyrininkams padedant išaiškinta dar keletas iki šiol nežinomų pilkapynų Silalės rajone ir kitų paminklų.

Žemiau pateikiami duomenys apie tyrinėtus paminklus (nurodyta tyrinėjusi įstaiga, tyrinėjimų vadovas, apimtis) aukščiau minėtomis grupėmis ir abėcėlės eile grupėse.

1. Akmens amžiaus stovyklos ir gyvenvietės

1. Daktariškė, Telšių raj., Janapolės apyl. IEM (vad. vyr. m. b. A. Butrimas) ištyrė 512 m², aptiko vidurinio ir vėlyvojo neolito (Narvos ir virvelinės keramikos kultūrų) kultūrinį sluoksnį.

2. Kretuonas, Svenčionių raj., Svenčionių apyl. II (vad. j. m. b. A. Girinikas) rytiniame ežero krante, pelkėje esančioje vos žymioje kalvelėje ištyrė 160 m²,

rado Narvos ir virvelinės keramikos kultūrinį sluoksnį bei 6 žmonių griaučius su Narvos kultūrai būdingomis įkapėmis ir 1 sudeginto mirusiojo kapą iš virvelinės keramikos kultūros laikotarpio.

3. Margiai, Varėnos raj., Dubičių apyl. II (vad. ist. dr. R. Rimantiene) tyrinėjo dvi gyvenvietes: 1) I rytus nuo kaimo, prie buvusio Dubos ežero ir į jį įtekėjusio upelio deš. krante ištyrė 385 m², aptiko vidurinio ir vėlyvojo neolito Nemuno kultūros sluoksnį; 2) To paties upelio kair. krante ištyrė 150 m², rado mezolito ir vėlyvojo neolito Nemuno kultūros sluoksnį.

4. Zemaitiškė, Švenčionių raj., Švenčionėlių apyl. II (vad. j. m. b. A. Girininkas) tyrinėjo čia II ir III gyvenvietę: 1) II gyvenvietėje ištyrė 192 m², aptiko Narvos ir virvelinės keramikos kultūrinius sluoksnius; 2) III gyvenvietėje ištyrė 12 m² perkasą, rado taip pat Narvos ir virvelinės keramikos kultūrinius sluoksnius.

2. Piliakalniai ir gyvenvietės

1. Imbarė, Kretingos raj., II (vad. j. m. b. V. Daugudis) toliau kasinėjo piliakalnį ir gyvenvietę. Padarytas piliakalnio šiaurinės aikštelės pjūvis — ištirti 100 m², rastas nuo 0,5 iki 1,5 mm storio kultūrinis sluoksnis iš laikotarpio nuo I tūkstantm. pr. m. e. iki XIII amžiaus. Piliakalnio vakarinėje pašlaitėje, gyvenvietėje, ištirti 60 m², rastas iki 1 m storio kultūrinis sluoksnis iš III—IV a. iki XIII amžiaus.

2. Kernavė, Širvintų raj. VU (vad. doc. P. Kulikauskas) antrą sezoną kasinėjo Mindaugo sostu vadinamą piliakalnį, ištyrė 215 m², aptiko kultūrinį sluoksnį nuo I m. e. tūkstantm. vidurio iki XIV a. pabaigos. Iš viso šiame piliakalnyje ištirti 325 m².

3. Kurmaičiai, Kretingos raj., II (vad. j. m. b. A. Merkevičius) antrą sezoną kasinėjo Akmenos kair. krante esantį piliakalnį, ištyrė dar 245 m², aptiko 0,2—1 m storio kultūrinį sluoksnį iš I tūkstantmečio pr. m. e. pabaigos ir m. e. pirmųjų amžių. Be to, pylimo PV dalyje ištirti dar 60 m². Taigi 1979 ir 1980 m. iš viso ištirtas 740 m² plotas.

4. Sokiškiai, Ignalinos raj. II (vad. ist. k. E. Grigalavičienė) ištyrė piliakalnio aikštelėje 200 m², aptiko 0,4—1,2 m storio kultūrinį sluoksnį iš I tūkstantm. pr. m. e. antrosios pusės ir m. e. pirmųjų amžių.

3. Pilyis ir senamiesčiai

1. Klaipėda. PKI tyrinėjo 3 vietas: 1) Piliavietės SR dalyje, apie didįjį bokštą, tyrinėtas 150 m² plotas iki dabartinio vandens lygio, atidengti bokšto pamatai ir kitų XV—XVII a. mūrinių pastatų likučiai, surinkta daug to laikotarpio keramikos (vad. grupės vadovas V. Zulkus); 2) Kurpių g. Nr. 4 ištirti 38 m², 3,5 m gylyje rasti XVI a. pradžios medinio pastato likučiai, labai daug odos atraizų ir įvairios kitos buitinės medžiagos (vad. J. Genys); 3) Aukštosios ir Daržų gatvių teritorijoje (buv. Fridricho priemiestis) ištirti 210 m², rastas iki 2,6 m storio XVII a. antrosios pusės — XIX a. kultūrinis sluoksnis (vad. E. Paleckis).

2. Vilnius. Senamiestyje kasinėta 4 vietose: 1) Pionierių g. Nr. 4, 6 teritorijoje (į PR nuo Vilniaus Žemutinės pilies) PKI (vad. vyr. m. b. L. Dzikas) ištyrė 100 m², aptiko apie 4 m storio XVI—XVIII a. kultūrinį sluoksnį. 2) Siaurojoje g. Nr. 6, 8 teritorijoje PKI (vad. vyr. m. b. G. Vaitkevičius ir grupės vadovas A. Lisanka) ištyrė 800 m² plotą, aptiko iki 4,5 storio kultūrinį sluoksnį, daugiausia suardytą XIV—XVIII a. mūrinių pastatų pamatų ir rūsijų bei XX a. komunalinių tinklų. Žemutinėje kultūrinio sluoksnio dalyje rasti XIII—XIV a. medinių pastatų pėdsakai ir neaiškios paskirties ugniavietės didelėse apskritose ir ovalinėse duobėse. 3) Tiesos g. Nr. 12 teritorijoje PKI (vad. vyr. m. b. G. Gendrenas) ištyrė 32 m² plotą, aptiko apie 5 m storio XVI—XVIII a. sluoksnį, kurio žemutinėje dalyje buvo medinio pastato ir medinio vandentiekio liekanų. 4) Zemaitijos g. Nr. 8 teritorijoje PKI (vad. vyr. m. b. A. Jankauskas) ištyrė apie 140 m² plotą, rado 1,5—4,5 m storio kultūrinį sluoksnį, suardytą XVI—XVII a. mūrinių pastatų pamatų ir rūsijų. Kultūrinio sluoksnio žemutinėje dalyje aptikti XV a. (?) medinių pastatų pėdsakai.

4. Zalvario amžiaus pilkapiai

1. Egliskiai—Anduliai, Kretingos raj., Žalgirio apyl. Paminklų apsaugos ir kraštotyros draugijos Kretingos rajono skyrius (vad. I. Jablonskis) apie 100 m į SR nuo Andulių senkapio jauname miškelyje aptiko ir ištyrė apie 0,2 m aukščio ir 7 m skersmens pilkapį su 3 koncentriniais akmenų vainikais (7 m, 5,7 m ir 3,5 m skersmens); centrinio vainiko vidus (2,8 m skersmens) buvo išgrįstas akmenimis. 65 cm gylyje po akmenų grindiniu aptikta akmenimis apdėta sudegusių kaulų krūvelė be įkapių.

5. Geležies amžiaus pilkapynai ir senkapiai

1. Drulėnai, Kupiškio raj., Antazavės apyl. Kupiškio ir Rokiškio kraštotyros muziejai (vad. skyriaus vedėjas S. Juodelis) ištyrė 12 m skersmens pilkapį su akmenų vainiku, aptiko 3 IV—V a. ir 1 vėlesnio kapo pėdsakus.

2. Eitulionys, Trakų raj., Ubiškių apyl. Trakų istorijos muziejus (vad. skyriaus ved. A. Bliujus) ištyrė dar 3 pilkapius, kurių viename rado 4 žmonių griaučius be įkapių, kitame — V—VI a. vyro kapui būdingas įkapes, o trečiame — sudegintos moters IV a. pab.—V a. pradžios kapą. 1978—1980 m. čia iširta 13 pilkapių.

3. Gintarai, Kretingos raj., Kartenos apyl. VVPI (vad. doc. M. Michelbertas) atnaujino senkapio tyrinėjimus, atidangė 82 m² plotą, rado 5 II—III a. vaikų kapus, apjuostus akmenų vainikais. Taigi 1978 ir 1980 m. čia iširta 14 kapų.

4. Kretuonys, Švenčionių raj., Švenčionėlių apyl. IEM (vad. sekt. vedėja E. Butėnienė) ištyrė dar 12 pilkapių, aptikti sudegintų mirusiųjų VIII—XI a. kapai. 1976—1980 m. čia iširti 54 pilkapiai.

5. Labūnava, Kėdainių raj. Apie 1 km į P nuo gyvenvietės, Barupės kair. krante, aptiktas ardomas (žvyro karjeras) senkapis. MMT (vad. koord. grupės vadovas M. Cerniauskas) ištyrė 50 m², rado 6 žmonių griaučius su V—VI a. įkapėmis. Dalis kapų apardyti.

6. Lazdininkai, Kretingos raj., Darbėnų apyl. Kauno valst. istorijos muziejus (vad. direktoriaus pavad. K. Gabriūnaitė) toliau tyrinėjo senkapį, ištyrė dar 450 m², rado 25 VIII—IX a. kapus. Taigi iki šiol čia jau iširta 3465 m², rasti 365 žmonių bei 1 žirgo kapas.

7. Maudžiorai, Kelmės raj., Užvenčio apyl. Telšių kraštotyros muziejus (vad. vyr. m. b. L. Valatkienė) toliau tyrė senkapio rytinį kraštą, iširtame 373 m² plote rasta 90 VII—IX a. kapų, kurių viename palaidotas sudegintas, kituose — nesudeginti mirusieji. Iki šiol čia jau iširti 259 IV—IX a. kapai.

8. Obeliai, Ukmergės raj., Laičių apyl. II (vad. ist. k. V. Urbanavičius) kartu su IEM ir Ukmergės kraštotyros muziejumi tęsė senkapio šiaurinio pakraščio tyrinėjimus, ištyrė 610 m², rado dar 14 V—VI a. kapų (mirusieji laidoti nedeginti), suardytų sudegintų žmonių XI—XIV a. kapų bei to laikotarpio 7 žirgų griaučius, 40 XIV—XV a. žmonių kapų ir 17 griaučių be įkapių. 1978—1980 m. čia iširti 1130 m², rasti 54 V—VI a. žmonių kapai, 3 sudegintų žmonių ir 14 žirgų griaučiai iš XI—XIV a. ir 40 XIV—XV a. kapų.

9. Plinkai galis, Kėdainių raj., Krakių apyl. II (vad. j. m. b. V. Kazakevičius) toliau tyrinėjo čia esantį senkapį; atidengė dar 640 m² plotą ir rado 62 V—VI a. kapus, kurių viename palaidotas sudegintas mirusysis. 1977—1980 m. čia iširti 1509 m², rasti 198 V—VI a. žmonių kapai ir 1 žirgo griaučiai.

10. Pagrybis, Šilalės raj., Upynos apyl. II (vad. ist. k. L. Vaitkunsienė) pradėjo tyrinėti čia esantį senkapį, atidengė 410 m² plotą, rado 76 V—VI a. kapus. Mirusieji laidoti nesudeginti.

11. Rupunioniai, Kauno raj., Batniavos apyl. VVPI (vad. asist. E. Jovaiša) čia esančiame senkapyje ištyrė 286 m², aptiko 7 žmonių griaučius, kurių 4 su VI a. įkapėmis, 2 — be įkapių ir 1 — iš XVIII—XIX amžiaus. Be to, rasta XI—XII a. auka, kurią sudaro geležiniai apdego to laikotarpio dirbiniai.

12. Skubėtai, Salčininkų raj., Jašiūnų apyl. II (vad. ist. k. O. Kuncienė) ištyrė dar 8 pilkapius; 7 iš jų rasti IX—XII a. sudegintų žmonių kapai ar žirgo aprangos daiktai, o vienas pilkapis buvo tuščias. 1979—1980 m. šiame pilkapyne iširta 15 pilkapių.

13. Sniūraičiai, Radviliškio raj. ir apyl. MMT (vad. koord. grupės vadovas M. Cerniauskas) Svedkalniu vadinamoje kalvoje iškasė 8 šurfus, iš viso 40 m², viename iš jų rado apardytus griaučius su IV a. įkapėmis. Greičiausiai tai suardyto pilkapio likutis. Apie 50 m nuo šios kalvos į PV, neseniai nukeltos sodybos vietoje, paviršiuje rasta V–VI a. ietigalių ir kitų radinių. Čia iškasti 8 šurfai, iš viso 40 m², pastebėti suardyti kapų pėdsakai.

14. Tulpiakėmis, Ukmergės raj. II (vad. j. m. b. A. Varnas) toliau tyrinėjo čia esantį senkapį, atidengė 520 m² plotą, aptiko X–XIII a. sudegintų žmonių suardytus kapus ir 15 apardytų to paties laikotarpio žirgų griaučių bei 110 XV–XVII a. žmonių kapų. 1979–1980 m. čia iširti 720 m², rasta 17 apardytų X–XIII a. žirgų kapų ir 130 XV–XVII a. žmonių kapų.

15. Vyžiai, Utenos raj., Tauragnų apyl. IEM (vad. Archeologijos skyriaus vedėja B. Tautavičienė) ištyrė 3 apardytus pilkapius, rado sudegintų žmonių kapų su menkomis IX–XII a. įkapėmis.

6. XIV–XVII a. senkapiai

1. Paketuriai, Kupiškio raj., Aukštupėnų apyl. II (vad. j. m. b. A. Varnas) ištyrė išlikusią senkapio dalį — 330 m², aptiko 42 XVII ir XVIII a. pradžios kapus.

2. Zalakiai, Kelmės raj., Užvenčio apyl. Telšių kraštotyros muziejus (vad. vyr. m. b. L. Valatkienė) tyrinėjo 1979 m. apardytą senkapį, aptiko 17 XVI–XVII a. kapų.

3. Žemantiškiai, Panevėžio raj., Krekenavos apyl. II (vad. ist. k. J. Stanckus) dirbant laukus suardyto senkapio teritorijoje ištyrė 160 m², aptiko 24 XVI–XVII a. kapus.

Be to, XIV–XVII a. kapų rasta tyrinėjant ankstesnius Obelių ir Tulpiakiečio senkapius, Ukmergės raj.

7. XVIII–XIX a. senkapiai ir neiškūs objektai

1. Andriūnai, Radviliškio raj., Baisogalos apyl. MMT (vad. koord. grupės vadovas M. Cerniauskas) prie ribos su Kumerų kaimu esančioje pelkių apsuptoje kalvelėje, vadinamoje Kapeliais, iškasė 2 šurfus — 7 m², kapų nerasta.

2. Bubliai, Kėdainių raj., Taučiūnų apyl. MMT (vad. koord. grupės vadovas M. Cerniauskas) kaimo PR dalyje esančiame senkapyje iškasė 2 šurfus — 6 m², aptiko suardyti XVII a. kapų ir 1915 m. kapus.

3. Dargučiai, Kėdainių raj., Pagirių apyl. MMT (vad. koord. grupės vadovas M. Cerniauskas) kapeliuose iškasė 3 šurfus — 8 m², aptiko suardyti XVIII–XIX a. kapus.

4. Dvarčinkai, Kėdainių raj., Taučiūnų apyl. MMT (vad. koord. grupės vadovas M. Cerniauskas) kapeliuose prie Obelės upelio iškasė 3 šurfus — 8 m², rado suardyti XVIII–XIX a. kapų.

5. Josvainiai, Kėdainių raj. MMT (vad. koord. grupės vadovas M. Cerniauskas) miestelio P dalyje, Sušvės krante, senkapiu vadinamoje vietoje iškasė 4 šurfus — 9 m². Kapų pėdsakų neberado. Matyt, senkapį jau yra nunešusi upė.

6. Kriaukėnai, Radviliškio raj., Aukštelių apyl. MMT (vad. koord. grupės vadovas M. Cerniauskas) pelkėtoje vietoje esančiame vos matomame pakilime, spėjamoje senovės gyvenvietėje (rastos trinamosios girtos) ištyrė 11 m², aptiko XVI–XVIII a. sodybos pėdsakus.

7. Terespolis, Kėdainių raj., Gudžiūnų apyl. MMT (vad. koord. grupės vadovas M. Cerniauskas) kapeliais laikomoje vietoje ištyrė 16 m², kapų nerado.

8. Toleikiškiai, Radviliškio raj., Šiaulėnų apyl. MMT (vad. koord. grupės vadovas M. Cerniauskas) į pietus nuo kaimo senkapiu laikomos vietos iškasė 3 šurfus — 18 m², kapų žymių nerado. Apie 50 m į SR nuo jos, Markapiais vadinamoje kalvoje, iškasė 3 m² šurfą, kapų taip pat nerado.

9. Uoginiai, Kupiškio raj., Antašavos apyl. Kupiškio ir Rokiškio kraštotyros muziejai (vad. skyr. ved. S. Juodelis) į PV nuo kaimo senkapiu laikomoje kalvelėje įvairiose vietose ištyrė 4 plotus, iš viso 35 m², kapų nerado.

10. **Vaišvydava**, Kauno raj., Rokių apyl. II (vad. ist. k. J. Stankus) ardomo senkapiu teritorijoje (smėlio karjeras) ištyrė 290 m², kapų nerado. Atrado, kad senkapis jau iki tyrinėjimų buvo išties sunaikintas.

A. Tautavičius

ISTORIJS INSTITUTO ETNOGRAFINĖS EKSPEDICIJOS 1980 METAIS

1980 m. Istorijos instituto etnografiniai toliau tyrinėjo Lietuvos kaimo ir miesto kultūrą ir buitį. Etnografinės ekspedicijos vyko nuo 1980 m. birželio 1 d. iki spalio 31 d. Anykščių, Biržų, Joniško, Jurbarko, Kaišiadorių, Kauno, Kėdainių, Klaipėdos, Kupiškio, Molėtų, Panevėžio, Pasvalio, Plungės, Radviliškio, Raseinių, Rokiškio, Šiaulių, Šilalės, Silutės, Sirvintų, Sventionių, Tauragės, Telšių, Trakų, Ukmergės, Vilniaus rajonuose. Miesto gyventojų dvasinė kultūra ir buitį buvo tirama Dotnuvoje, Elektrėnuose, Kaune. Joms vadovavo I. Butkevičius. Pagal tyrimo temas, vietą ir laiką ekspedicijos buvo suskirstytos į 8 grupes. Temų vykdytojams įvairiu metu talkininkavo 2 architektai, 7 dailininkai, 20 laborantų.

Ekspedicijos dalyviai rinko medžiagą šiomis temomis: 1) žvejyba Lietuvos upėse XIX a. pab.—XX a. (V. Morkūnas), 2) gyvulininkystė (R. Merkienė), 3) miestelių ir kaimų kapinės (V. Milius), 4) valstiečių transportas (J. Laniauskaitė), 5) naujosios kaimo sodybos (I. Butkevičius), 6) kolūkiečių gyvenamųjų namų interjeras (V. Kulikauskienė), 7) kaimo gyventojų mityba (M. Miliuvienė), 8) socialistinio kaimo gyventojų dvasinė kultūra (J. Mardosa), 9) Lietuvos TSR pramonės darbininkų dvasinė kultūra (A. Daniliauskas), 10) šiuolaikinė pramonės darbininkų šeima (P. Kalnias).

V. Morkūnas birželio ir liepos mėn. tyrinėjo žvejybą Anykščių, Kaišiadorių, Kauno, Kėdainių, Klaipėdos, Panevėžio, Trakų ir Vilniaus rajonuose. Daug dėmesio skirta žvejybos terminijai, žvejybos priemonių ir būdų paplitimo arealams nustatyti. Iš informatorių pateikiamos medžiagos matyti, kad gana nemažai žvejybos prietaisų dar yra pasidaroma namie pagal tradicines formas, tačiau medžiagos naudojamos jau šiuolaikines. Padaryta 50 aprašų, nupiešti 45 piešiniai, nufotografuota 200 kadru žvejybos įrankių ir žvejybos procesų momentų.

R. Merkienė birželio 16—30 d. rinko medžiagą Plungės ir Telšių rajonuose apie gyvulių priežiūrą, jų ganymą ir gyvulininkystės papročius (gyvulių išginimas, vainikavimo papročiai, piemenų ir namiškių apeiginiai valgiai). Padaryta 64 aprašai, apie 200 nuotraukų.

V. Milius rugpjūčio 1—16 d. Rokiškio raj. rytinėje dalyje rinko medžiagą apie miestelių ir kaimų kapines: kapus, apželdinimą, tvoras, vartus, antkapinius paminklus, priežiūrą. Valakų reformos metu įkurus gatvinius kaimus, prie jų atsirado ir kapinės. Nustatyta, kad Degučių ir Mičiūnų kapinių laidojimo tradicijos tęsiasi nuo archeologinių laikų. Išskirsčius kaimus į vienkiemius, daugumoje kapinių nebelaidojama, nebent kartais senukus ir vaikus. Kai kurių kaimų (Bagdoniškių, Norkūnėlių, Pakriaiūnų) kapinėse ir dabar tebelaidojama. Pastebėta, kad XIX a. antroje pusėje ant kapų statyti aukšti (virš 2 m) akmens obeliskai su geležine ornamentuota saulute viršuje. XX a. pr. obeliskai emė mažėti. Kai kuriuose reljefiškai iškalti raštai. Ekspedicijos metu padaryti 25 aprašai, emė mažėti. Kai kuriuose reljefiškai iškalti raštai. Ekspedicijos metu padaryti 25 aprašai, emė mažėti. Kai kuriuose reljefiškai iškalti raštai. Ekspedicijos metu padaryti 25 aprašai, emė mažėti. Kai kuriuose reljefiškai iškalti raštai. Ekspedicijos metu padaryti 25 aprašai, emė mažėti. Kai kuriuose reljefiškai iškalti raštai. Ekspedicijos metu padaryti 25 aprašai, emė mažėti.

J. Laniauskaitė rugpjūčio 1—24 d. rinko medžiagą apie valstiečių vartotus pakinktus ir kinkymo būdus XIX a. pab.—XX a. pr. Akmenės, Anykščių, Biržų, Jonavos, Joniško, Kėdainių, Kupiškio, Pakruojo, Panevėžio, Pasvalio, Radviliškio, Rokiškio, Šiaulių, Sirvintų, Ukmergės rajonuose, taip pat apie valstiečių sausumos transporto priemones. Nustatytos pakinktų tipų ir kinkymo būdų išplitimo ribos, iširta įvairių pakinktų medžiaga ir jų dalys, pasikeitimas skirtingomis ekonominėmis sąlygomis, išryškinta skirtingų pakinktų panaudojimas įvairiems darbams ir įvairiomis progomis. Padaryta 16 aprašų, užpildyta 50 anketų, atlikti 65 brėžiniai ir piešiniai, nufotografuota apie 390 kadru etnografinių objektų, daugiausia transporto tema.

Birželio ir liepos mėn. grupė Etnografijos skyriaus bendradarbių toliau tyrinėjo šiuolaikinę kaimo kultūrą ir buitį Jurbarko, Klaipėdos, Raseinių, Šilalės, Silutės, Tauragės rajonuose.

I. Butkevičius tyrinėjo naujas kaimo sodybas. Buvo renkama medžiaga apie jų planinę struktūrą (sodybinio sklypo vietą gyvenvietėje, formą, dydį, trobesių išdėstymą), sodybinio sklypo dalis ir aplinką (kiemus, daržus, darželius, sodus, kelius, takus), gyvenamųjų ir ūkinių trobesių tipus, jų išorinę architektūrą, planinę struktūrą, šeimos buto plotą, kambarių skaičių ir panaudojimą, šildymo sistemą ir kitus buitinius patogumus. Rinkta medžiaga ir apie tradicinių elementų pritaikymą naujosios sodyboms ir gyvenamiesiems namams. Naujų sodybų kūrimu bei puikiu aplinkos sutvarkymu išsiskiria Jurbarko raj. Mičiurino sodininkystės ūkio Klausčių gyvenvietė, Silutės raj. TSKP XXV suvažiavimo tarybinio ūkio Juknaičių gyvenvietė, Klaipėdos raj. Veiviržos kolūkio Veiviržėnų gyvenvietė. Užpildytos 235 anketos, padaryta 78 brėžiniai bei piešiniai, nufotografuota 775 etnografiniai objektai kaimo architektūros tematika, padaryta 80 spalvotų skaidrių.

V. Kulikauskienė rinko medžiagą apie šiuolaikinį Zemaitijos kaimo gyvenotojų interjerą. Domėtasi vidaus patalpų apdaila, baldais, gyvenamųjų patalpų puošyba. Be to, buvo renkama medžiaga apie valstiečių gyvenamųjų namų interjerą XIX a. pabaigoje—XX a. pradžioje. Išaiškinta, kad Zemaitijos socialistinio kaimo gyventojų butų interjero raidai būdingi bendri visai mūsų šaliai veiksniai; svarbiausias jų — industrializacija — pagrindinė mūsų respublikos urbanizacijos prielaida. Zemaitijoje įtakos interjerui turi socialinė kaimo gyventojų struktūra, gyvenamojo namo statybos metai, buto savininko amžius, regioninė etninė specifika, nuolatinis kaimo gyventojų grovės kilimas, diktuojas naujus socialinius ir kultūrinius poslinkius. Apie naująjį interjerą užpildyta 330 anketų, apie XIX a. pab.—XX a. pr. interjerą — 13 anketų, suinventorinta 110 kaimo gyventojų butų.

M. Miliuvienė rinko medžiagą apie dabartinę kaimo gyventojų mitybą. Svarbiausi klausimai — šiuolaikinio maisto sudėtis, mitybos režimas, visuomeninio maitinimo įstaigų reikšmė ir etnografinės tradicijos vakarų Lietuvos žemdirbių mityboje. Tyrimų duomenys rodo, kad šiuolaikinio kaimo gyventojų mitybos pagrindą sudaro centralizuotos valstybinės prekybos gaminiai ir savo sodybiniuose sklypuose pasigaminami maisto produktai. Per du paskutiniuosius dešimtmečius gerokai išsiplėtė maisto produktų asortimentas. Mitybos įvairumą ir kokybę nulemia gerėjanti maisto gaminių technologija. Pastebėta, kad visuomeninio maitinimo įstaigose valgo nedaug kaimo gyventojų. Paskutiniaisiais metais kaimo gyventojų maistas ypač darosi panašus į miesto gyventojų maistą. Nemaža tradicinių patiekalų tebėra gyvi ir šiandien. Užpildytos 225 anketos.

J. Mardosa liepos 1—rugpjūčio 31 d. tyrinėjo socialistinio kaimo gyventojų dvasinę kultūrą Švenčionių rajone. Ekspedicijoje buvo užpildyti 359 apklausos lapai. Be to, buvo renkama medžiaga apie etnosocialinę-demografinę gyventojų struktūrą, iš ūkinių knygų duomenų sudaromos lentelės (imama 12-ai tūkst. gyventojų). Buvo bandoma nustatyti kaimo gyventojų socialinės-demografinės struktūros skirtumus pagal kaimų tipus ir išryškinti šios struktūros nacionalines ypatybes.

A. Daniliauskas liepos 1—rugpjūčio 31 d. rinko anketinę-statistinę medžiagą apie Lietuvos TSR miesto gyventojų kultūrinį gyvenimą ir tradicinius vestuvių papročius. Iš surinktų duomenų išryškėja, koks yra miesto gyventojų visų sluoksnių ir nacionalinių grupių kultūrinis gyvenimas, kokia šeimos švenčių papročių ir tradicijų raida brandaus socializmo laikotarpiu. Užpildyta 800 anketų.

P. Kalnius rugsėjo 1—spalio 31 d. Kaune, Elektrėnuose, Vilniuje rinko papildomą medžiagą planinei temai „Pramonės darbininkų šeimos organizacija, struktūra ir tarpusavio narių santykiai“. Surinkta duomenų apie dirbančiųjų socialines-nacionalines-demografines charakteristikas. Tuo pačiu buvo patikslintas atrankos pasislinkimas tipologiniu požiūriu. Padaryta 20 aprašų, ištaisai peržiūrėtos 3 gamyklų kadru skyrių kortekos (apie 7000 kortelių).

Iš viso per etnografines ekspedicijas padaryta: 1) aprašų ir užpildyta anketų — 2184 vienetai, 2) brėžinių ir piešinių — 263 lapai, 3) nuotraukų — 1705 kadrai, 4) spalvotų skaidrių — 80 kadrai.

I. Butkevičius